

ԶԱԻԷՆ Մ. ՄՍԸՐԼԵԱՆ, «ՄԿՐՏԻՉ ՄՍԸՐԼԵԱՆԻ ԱԶԳ. - ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹԻՒՆԸ», Պէյրութ, 1981 (437 էջ) :

«... Մկրտիչ Մսրըլեան (1898-1979) աստղ մըն էր որ երկոտասնեակ մը տարիներ (1936-1948) փայլեցաւ լիբանանեան երկնակամարին վրայ, ու հետք մը ձգեց այդ ժամանակաշրջանի գաղութահայ պատմութեան մէջ: Այդ ժամանակաշրջանին եւ մանաւանդ Համաշխարհային Բ. Պատերազմի նեղ ու տազնապալից օրերուն, ան ամէն տեղ ներկայ էր ու ամենէն գործօն տարրն էր լիբանանահայ գաղութին մէջ: Ան ո՛չ միայն կը գլխաւորէր կազմակերպութիւններ եւ ազգային շարժումներ, այլ անոնց մէջ մղիչ ոյժ էր, եւ այս ո՛չ միայն Լիբանանի, այլ Միջին Արեւելքի այլ գաղութներու մէջ» (էջ 9) :

Գրախօսուող հատորին «Երկու Ոօք» բաժնին մէջ ահաւասիկ երկու խօսքով բնութագրուած դէմքը Մկրտիչ Մսրըլեանի, որուն՝ «արդար» եւ «համեստ տուրք» մը «տալ»ու նպատակով ճամբայ ելած է հեղինակը, որ նաեւ որդին է Մ. Մսրըլեանի :

Ինչ որ ալ ըլլան իրաւ դրդապատճառները այս աշխատասիրութեան հրապարակ դրուելուն, կարելի է ըսել որ շնորհակալ աշխատանք մըն է կատարուածը, միաժամանակ՝ անհրաժեշտ, օր մը, վերջնականօրէն լոյսին բերելու համար լիբանանահայ գաղութին ազգային, եկեղեցական, հասարակական եւ մշակութային կեանքին ամբողջական պատմութիւնը: Սկիզբ մըն է եղածը միայն, ու պէտք է յուսալ որ կ'աճի գումարը նմանօրինակ աշխատանքներու, որոնց մէկտեղումը հնարաւոր կը դարձնէ հզօր լուսարձակի տակ առնելու լիբանանահայ գաղութին անցած ճանապարհը :

Գիտական սկզբունքներով ճամբայ ելած, հեղինակը ապաւինած է կարելի հնարաւորութեամբ մէկտեղուած աղբիւրներու: «Սոյն գիրքը կազմելու համար, — կը գրէ Զ. Մսրըլեան, — դիմեցինք խնդրոյ առարկայ ժամանակաշրջանի տրամադրելի հայ մամուլին, կարգ մը գիրքերու եւ իր (Մկրտիչ Մսրըլեանի, (Ե.Հ.Ք.)

ազգային-եկեղեցական գործերու մեր ջանքերով մէկտեղուած յատուկ արխիւին եւ 1962-1963 թուականներուն իրմէ մեր խնդրած գրաւոր յուշագրական նօթերուն (էջ 9) :

Մանրակրկիտ խուզարկումներով ճամբայ հարթած հեղինակը կը յաջողի աւելի քան տասնամեակ մը երկարող (1936-1948 թթ.) ժամանակաշրջանին վրայ խտացած Մկրտիչ Մսրըլեանի գործունէութեան ամբողջական ասպարէզը հրատարակել, ուր, ինչ խօսք, ազգային եւ տեղական կեանքին մէջ ան մնայուն ներկայութիւն է որպէս կուսակցական գործիչ, հայրենիքի ջատագով, բանագնաց, հաշտարար, թելադրող, բարերար ու հայ գիր ու գիրքի ջերմ պաշտպան :

Հրատարակուած հատորին մէջ առանձնապէս ուշագրաւ են «Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան 1941-ի Ապարդիւն եւ 1943-ի Յաջող Կաթողիկոսական Ընտրութիւնները» (էջ 109-140), «Երուսաղէմի Հայոց Վանքէն Ներս Ծագած Տաղնապի Լուծումը (1943-1944)» (էջ 141-163), «1943-ի Պէյրութի Երեսփոխանական Ընտրութիւնները» (էջ 193-229), «Զօր. Սփիրդի Ծահեկան Տեղեկագիրը Լիբանանահայոց Մասին» (էջ 233-245) գլուխները, որոնք կարեւոր ու շահեկան նորութիւններ կը բերեն խնդրոյ առարկայ հարցերը ուսումնասիրել ցանկացողին, ու յատկապէս անոնց, որոնք իրենց գրաւած գիրքերէն կը փորձեն տնօրինել գաղութահայութեան ճակատագիրը : Ծուրջ քառասնամեակի մը հեռաւորութենէն ղիտուած, այսօր, վերոյիշեալ գլուխներուն մէջ ներկայացուած կամ արծարծուած հարցերը՝ մերօրեայ գաղութներուն առաւել իմաստութիւն եւ շքեղահայեցողութիւն թելադրող էջեր են միաժամանակ : Ախոսս, սակայն, որ Զաւէն Մսրըլեան՝ միշտ հաւատարիմ պատմագրութեան իր ոճին, կը խուսափի մեկնաբանութիւններէ ու վերլուծումներէ, այդ բոլորը ձգելով միայն ընթերցողին :

Կը հաւատանք որ իրապէս դժուար է հօր մը մասին գիրք հեղինակելը : Յուշագրութիւն չէ եղածը, ուր արդարացումը աւելի հեշտ պիտի ըլլար : Եւ հակառակ ճիգին՝ ամէն էջի մէջ առարկայական ըլլալու, անխուսափելի կերպով ներկայ է ենթակայական ներկայացումն ու խօսքը, եւ յաճախ՝ միտքը : Այստեղ ըմբռնելի է ամէն գնով «արդար տուրք մը տալ»ու «նպատակադրութիւնը», սակայն դժբախտարար միաժամանակ ակամայ մեղքը կը գործուի երկրորդական դիրքի, կամ շուքի մէջ ձգելու այն բոլոր դէմքերը, որոնք նոյնպէս «աստղ»եր էին ժամանակաշրջանի հայ ազգային-հասարակական կեանքի «երկնակամարին վրայ» : Խուսափելու համար նմանօրինակ ակամայ մեղքէ մը, պէտք էր շքեղ աշխատանքի ամբողջ եղանակը, հարկ էր լուսարձակը կեղրոնացնել դէպքերուն եւ երե-

ւոյթներուն վրայ, եւ այնտեղ՝ վեր առնել Մկրտիչ Մսրըլեանի խաղացած դերը, փոխանակ Մկրտիչ Մսրըլեանը առնելու լուսարձակին տակ, ու դէպքերն ու երեւոյթները դիտելու անոր գործունէութեան ընդմէջէն:

Ակամայ այս մեղքին պատճառով նաեւ որոշ մանրուքներու յիշատակումն ու արծարծումը հատորին մէջ (էջ 29 եւ ծան. 23, էջ 32 ծան. 30, էջ 33 ծան. 31, էջ 36, 40, 60, 66-72, 106 ծան. 37, էջ 179 ծան. 12, էջ 316 ծան. 9, էջ 327, 330-331 եւ այլն), որոնք ոչինչ կ'աւելցնեն Մկրտիչ Մսրըլեանի՝ պայծառ հայու փառքին, բայց անպայման բան մը կը պակսեցնեն աշխատասիրութեան գիտական ոճէն ու ոգիէն:

Տակաւին՝ հեղինակին կողմէ հատորը վերստին խմբադրելու ճիշդ մը, ինչպէս եւ բազմաթիւ ընդարձակ մէջբերումներ (զորս կարելի էր օգտագործել անուղղակի կերպով) կրճատելու որոշում մը, մեծապէս կը նպաստէր աշխատանքին կառոյցի տոկունութեան:

Կատարուած դիտողութիւնները կը վերաբերին աշխատանքի ոճին ու կերպին, ոչինչ պակսեցնելով հատորի շահեկանութենէն ու հետաքրքրութենէն: «Մկրտիչ Մսրըլեանի Ազգ.-Քաղաքական Գործունէութիւնը» կը մնայ օգտաշատ եւ անհրաժեշտ ուսումնասիրութիւն մը լիբանանահայ կեանքի սերտողութեան ու ճանաչումին համար:

ԵՐՈՒԱՆԻ Հ. ՔԱՍՈՒՆԻ